

АНДРЕЙ ГАЛЯН
г. Луцк

КОПИНГ-СТРАТЕГИИ КАК ФАКТОР АДАПТАЦИИ БУДУЩИХ МЕДИЦИНСКИХ РАБОТНИКОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье описаны представления о копинг-стратегиях и ресурсах, обеспечивающие их функционирование. Представлен анализ результатов эмпирического исследования взаимосвязи уровня социально-психологической адаптации и выбора варианта копинг-стратегии будущими медицинскими работниками. Установлено, что специалисты с высокими показателями личностного адаптационного потенциала чаще используют конструктивные копинг-стратегии поведения, которые наделены адаптивными свойствами. Отмечается, что респонденты с низким уровнем адаптации склонны применять неадаптивные копинг-стратегии, которые являются полезными в отдельных ситуациях с краткосрочной перспективой.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, профессиональное становление, адаптация, дезадаптация, копинг-стратегии, адаптивные стратегии, личностный ресурс.

Стаття надійшла до редколегії 05.04.2016

УДК 159.923.2:128:955.4

ІГОР ГАЛЯН

м. Київ

halyan@mail.ru; halyan@ukr.net

СТРУКТУРА ТА ДЕТЕРМІНАНТИ ЖИТТЄВОЇ ЗАДОВОЛЕНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті проаналізовані результати емпіричного вивчення структури та детермінант життєвої задоволеності майбутніх педагогів. Життєва задоволеність розглядається як узагальнене уявлення людини про психологічний комфорт, спричинений низкою факторів. Стверджується, що індекс життєвої задоволеності майбутніх педагогів пов'язаний з їх екзистенційною сповненістю. Встановлено взаємозв'язок індексу життєвого задоволення та суперечливості системи цінностей майбутніх педагогів.

Ключові слова: індекс життєвого задоволення, психологічне благополуччя, екзистенційна сповненість, система цінностей, структура цінностей, кластерний аналіз, типи систем смислотворення.

Досліджуючи психологію ціннісно-сислової саморегуляції майбутніх педагогів, ми зіткнулися з проблемою пошуку людиною смислу життя. Особливий інтерес викликають питання його детермінованості. Однак беззаперечним є твердження В. Франкла про те, що смисл неможливо отримати, його потрібно знайти. Позаяк «...смысл – це кожного разу конкретний смысл конкретной ситуации. Це завжди «вимога моменту», яка завжди адресована конкретній людині» [5, 39]. Тому в житті, на думку В. Франкла, немає ситуацій позбавлених смислу [5, 40–41].

Смысл життя людини може мати різну змістову наповненість: від елементарної гедоністичної, властивої адаптаційному етапу ста-

новлення особистості, до самотворчої, наповненої духовним змістом та екзистенцією. Екзистенційні уподобання не є нормативними характеристиками, а тому трактуються з позиції загальної спрямованості особистості. Однак їх сформованість може відображатися на рівні життєвого благополуччя, емпіричним показником якого є життєва задоволеність. У цьому контексті особливий інтерес викликає взаємодія ціннісно-сислової сфери з різними позитивними аспектами функціонування особистості, одним з яких є життєва задоволеність.

Достатність досліджень у цій царині породжує різноманітність трактувань означених феноменів як з точки зору їх дефініцій, так і з

позиції функціональних особливостей. Водночас, відсутні дослідження, що пояснювали б цю взаємодію крізь призму професійних уподобань людини. Особливий інтерес викликає вивчення змісту життєвої задоволеності у молодих людей на початковому етапі їх професійного становлення. З огляду на це, дослідження життєвого задоволення як виразника екзистенційної сповненості особистості є велими актуальним.

Питання життєвої задоволеності вперше було підняте у середині минулого століття групою американських вчених під керівництвом Bernice L. Neugarten, що займалися вивченням соціально-психологічних проблем геронтопсихології. Наслідком їх діяльності стала поява опитувальника «Life Satisfaction Index A, LSIA» (Індекс життєвої задоволеності) [12; 6]. Цей опитувальник був адаптований Н.В. Паніною для російськомовної вибірки під назвою «Індекс життєвої задоволеності» [3], і призначався для вивчення загального психологічного стану людини, рівня її психологічного комфорту та соціально-психологічної адаптації. Крім інтегрального показника, опитувальник давав змогу виділити п'ять різних аспектів задоволеності життям.

У контексті вивчення проблеми психологічного благополуччя людини, Е. Diener, R. A. Emmons, R. J. Larsen і S. Griffin був розроблений короткий скринінговий самоопитувальник «Satisfaction With Life Scale» («SWLS») (Шкала задоволеності життям) [9]. Він призначений для масового опитування респондентів про ступінь їх суб'єктивної задоволеності життям. Адаптація і валідація на російськомовній вибірці зроблена Д. О. Леонтьєвим і Є. М. Осіним у 2003 році [2].

На сьогодні відомий ще один «Індекс задоволеності життям», який у 2006 році був запропонований англійським соціальним психологом Adrian G. White, що показував наскільки люди з різних країн задоволені життям. У згаданому індексі суб'єктивне благополуччя значущо корелює зі здоров'ям громадян, їх забезпеченістю та можливістю отримати базову освіту [10; 8].

Однак зустрічаються поодинокі випадки його застосування для визначення життєвої задоволеності як показника цілісного психо-

логічного благополуччя у контексті екзистенційної сповненості особистості. Окрім цього, особливий інтерес викликає вивчення життєвої задоволеності у студентів педагогічних спеціальностей на етапі їх професійного становлення. З огляду на це, метою нашої публікації є аналіз результатів емпіричного вивчення структури та детермінант життєвої задоволеності майбутніх педагогів.

Визначивши життєве задоволення як виразник психологічного благополуччя, ми поставили згадані поняття у відношення: «причина–наслідок». Проте, слушним є запитання про те, чи можна вважати задоволеність життям об'єктивним маркером психологічного благополуччя? З одного боку, ототожнення психологічного благополуччя з суб'єктивним відчуттям задоволеності життям впливає з теоретичних постулатів N. Bradburn [7] і C. Ryff [11], які вказують на те, що психологічне благополуччя пов'язане з суб'єктивним відчуттям задоволеності собою і власним життям. З іншого боку, шукаючи відповіді на поставлені питання, ми зіткнулися з дослідженнями, що проводилися на пострадянському просторі, у яких була здійснена валідація цих понять [4; 1]. З'ясувалося, що між рівнем самооцінки психологічного благополуччя і рівнем самооцінки задоволеності життям існує прямий кореляційний взаємозв'язок ($r = 0,54$ при $p < 0,01$). Подібний результат можна розглядати як факт, що підтверджує адекватність розгляду відчуття суб'єктивної задоволеності життям як маркер психологічного благополуччя. Водночас, це, на наш погляд, свідчить про те, що підхід, сформований в рамках західної наукової традиції, за яким психологічне благополуччя прямо ототожнюється з суб'єктивним переживанням задоволеності людиною собою і власним життям, цілком можна застосувати для досліджень психологічного благополуччя у сучасному українському соціумі.

Отож, під поняттям «життєва задоволеність» розуміється узагальнене уявлення людини про психологічний комфорт, яке містить: інтерес до життя; рішучість, цілеспрямованість, послідовність у досягненні життєвих цілей; узгодженість між поставленими і реально досягнутими цілями; позитивну оці-

нку власних якостей і вчинків; загальний фон настрою. Показником життєвої задоволеності є її індекс – інтегральний показник, у якому основу становить емоційна складова.

Визначивши основні критерії життєвої задоволеності як показник психологічного благополуччя, ми за допомогою методики «Індекс життєвої задоволеності» в адаптації Н.В. Паніної діагностували їх прояв у майбутніх педагогів. Окрім зазначеного, ця методика може застосовуватися і для диференційованої оцінки особливостей стилю життя, потреб, мотивів, установок, ціннісних орієнтацій людини з метою визначення їх позитивного або негативного впливу на загальний психологічний стан.

За отриманими результатами досліджувані нами педагоги розділилися на три групи: з високим (37,5% респондентів), середнім (29,7%) та низьким (32,8%) індексом життєвої задоволеності. Отож 37,5% респондентів задоволені своїм життям, 32,8% – незадоволені, а у 29,7% значення знаходяться на середньому рівні. Застосування t-критерію Стьюдента засвідчило статистичну значущість зазначених відмінностей між групами. Зокрема, між високими та середніми значення ІЖЗ $t = 9,6$ при $p \leq 0,01$; між високими та низькими $t = 15$ при $p \leq 0,01$; між середніми та низькими $t = 8,4$ при $p \leq 0,01$.

Що характерно у змістовому плані для респондентів з різними рівнями індексу життєвого задоволення? Особи з високими значеннями індексу, характеризуються низьким рівнем емоційної напруженості, високою емоційною стійкістю, низькою тривожністю, психологічним комфортом, високим рівнем задоволеності

життєвою ситуацією і своєю роллю в ній. Респонденти з низькими показниками – емоційно тривожні, переживають психологічний дискомфорт. Для них несприйнятливою є ситуація, у якій вони знаходяться, а особливо та роль, яка їм відведена.

З чого складається «Індекс життєвого задоволення»? В його основі лежать п'ять шкал: «Інтерес до життя», «Послідовність досягнення цілей», «Узгодженість поставлених та досягнутих цілей», «Позитивна самооцінка», «Загальний фон настрою». Кореляційний аналіз засвідчив прямий зв'язок Індексу життєвого задоволення з усіма шкалами методики на рівні $P < 0,01$.

Найбільше корелює «Індекс життєвого задоволення» з такими шкалами, як «Загальний фон настрою» (0,845 при $p < 0,01$) та «Узгодженість поставлених та досягнутих цілей» (0,832 при $p < 0,01$). Отже, для групи респондентів з високим ІЖЗ адекватність поставлених цілей, їх реалізація, створює позитивний емоційний настрій, який формує загальне позитивне ставлення до життя. А це, зрештою, формує позитивну самооцінку (0,719 при $p < 0,05$) і планомірно визначає життєві перспективи (0,664 при $p < 0,05$), що робить для них життя цікавим та перспективним. Зовсім іншим є настрій у респондентів з низьким ІЖЗ. Порівняно з попередньою групою, її значення докорінно відрізняються, що видно з рисунку 1.

Диференціюючи отримані результати за типами смислотвірних систем, ми виявили, що усі респонденти продемонстрували середні результати. Тобто, їх показники знаходяться в діапазоні: від 24,3 бала у суперечливого

Рис. 1. Співвідношення показників отриманих за різними шкалами методики Н. В. Паніної «Індекс життєвої задоволеності»

Рис. 2. Співвідношення показників різних шкал методики ІЖЗ у майбутніх педагогів з узгодженим, суперечливим, суперечливо-реалізованим та суперечливо-нереалізованим типами системи смислотворення

типу до 28,6 бала в узгодженого. Але відмінність більше стосується змістового аспекту. У респондентів з узгодженим (28,6 бала) та суперечливо-реалізованим (27,8 бала) типом смислотвірних систем отримані значення наближаються до високих, тоді як у суперечливого типу (24,3 бала) – до низьких.

Загальний профіль прояву шкал у них також практично однаковий. Підвищення показників спостерігається за двома шкалами: «Загальний фон настрою», «Послідовність досягнення цілей», що дає підстави пов'язати їхню життєву задоволеність з планомірним досягненням цілей. А зниження за такими шкалами як «Інтерес до життя» та «Узгодженість між поставленими та досягнутими цілями». Відтак можна констатувати, що їх життєві інтереси наповнені смыслом.

Однак, навіть за такого розподілу даних, все таки спостерігаються певні відмінності у змістовій наповненості цих шкал. Так, найвищий рівень задоволеності життям продемонстрували респонденти з узгодженим смислотвірним типом (28,6 бала). На чому ґрунтується їх життєвий оптимізм? Насамперед, на загальному настрої, який у цих респондентів доволі високий. За цією шкалою згадані респонденти оцінили себе на 7,2 бала (з 8,0 можливих) (рис. 2). А це свідчить про їх доволі високий оптимізм та задоволення, яке вони прагнуть отримати від життя.

З одного боку, це не дивно, позаяк в основі цього смислотвірного типу лежить пряма кореляція між поставленими цілями та можливістю їх досягнення. З іншого – у них, з поміж усіх типів, найнижчий рівень узгодженості між поставленими та реалізованими

цілями, що, зрештою, відображається на загальному інтересі до життя.

Пояснити цей факт можна прагненням уникати суперечливих ситуацій і «йти» за подіями. Тобто, вони задовольняються тим, що є. Низька досяжність цілі погоджується з такою ж потребою, і навпаки. Саме через це у них не виникають внутрішньоособистісні конфлікти. Така поведінка підсилюється позитивною самооцінкою як своїх якостей, так і власних дій (6,4 бала).

Дещо по-іншому виглядають респонденти з суперечливим типом смислотворення. У них за усіма шкалами спостерігаються нижчі показники, проте узгодженість поставлених і досягнутих цілей, порівняно з попереднім типом – вища. Можливо тут спостерігається дія захисного механізму, за яким недосяжність цілі породжує ще більше її бажання.

Наступний тип суперечливо-реалізований містить характеристики попередніх двох: узгодженого та суперечливого. За багатьма шкалами він так і займає проміжне місце між цими типами. Проте за шкалою узгодженості поставлених та досягнутих цілей, респонденти з цим типом демонструють вищий показник (рис. 2). Висока додатна кореляція між постановкою мети та її досяжністю (один з критеріїв виокремлення типу системи смислотворення) (узгодженість), а також між метою і різницею цілей та їх досяжністю, забезпечує відносно високий загальний фон їх настрою. А це, зрештою, разом із бажанням досягати поставлені цілі підвищує інтерес до життя.

Респонденти з суперечливо-нереалізованим типом системи смислотворення за своїми

Таблиця 1

**Кореляційна матриця співвідношення екзистенційних проявів
та життєвої задоволеності майбутніх педагогів**

Екзистенції А. Ленгле і К. Орглер	Шкали методики ІЖЗ					
	Інтерес до життя	Послідов- ність досягнутих цілей	Узгодженість поставлених та досягнутих цілей	Позитивна самооцінка	Загальний фон настрою	Індекс життєвого задоволення
Самодистанціювання	0,194	0,082	0,089	0,109	0,166	0,170
Самотрансценденція	0,288*	0,191	0,198	0,233*	0,269*	0,314*
Свобода	0,303*	0,178	0,176	0,169	0,153	0,259*
Відповідальність	0,200	0,193	0,146	0,179	0,189	0,241*
Персональність	0,300*	0,180	0,189	0,224	0,274*	0,311*
Екзистенційність	0,310*	0,225	0,197	0,211	0,206	0,304*
Сповненість	0,335**	0,222	0,212	0,239*	0,0265*	0,339**

Примітка: **Кореляція значуща на рівні 0,01; *Кореляція значуща на рівні 0,05.

змістовими характеристиками близькі до суперечливого типу. Проте, за шкалою «Послідовність досягнення цілей», вони більш рішучі та цілеспрямовані. За всіма іншими шкалами показники знаходяться на середньому рівні, що свідчить про помірну задоволеність життям.

Індекс життєвої задоволеності майбутніх педагогів пов'язаний з їх екзистенційною сповненістю. Свідченням цьому є результати проведеного кореляційного аналізу показників, отриманих за методиками, що діагностують ці змінні (табл. 1). Найбільше кореляційних зв'язків спостерігається між практично усіма шкалами методики «Екзистенція» та шкалами «Інтерес до життя» і загальним «Індексом життєвого задоволення» (методика ІЖЗ). Так, інтерес до життя з'являється унаслідок здатності емоційно переживати цінності, співвідносити власні можливості з характером ситуації і на основі цього приймати зважені рішення. У наших досліджуваних ця здатність розвинена слабо. Однією із причин цього є заблокованість базових персональних здібностей, які не дозволяють бути відкритим для прийняття світу і самосприйняття, активно включатися в життя. Підсумком цього є ненаповненість смыслом екзистенції їх особистості.

Ми припустили, що життєва задоволеність значно залежить від цілісності структури ціннісно-сислової сфери. Адже ціннісна

розбалансованість може породжувати невідповідність їй, зрештою, неадекватність життєвого вибору. Тому, для визначення цілісності ціннісного ядра був проведений кластерний аналіз показників розходжень поставлених цілей та можливості їх досягнення у майбутніх педагогів з різними типами смислотвірної системи.

Отримані результати засвідчили неоднорідність їх ціннісного ядра. Так, у респондентів з *узгодженим* типом смислотвірної системи в основі ціннісного ядра знаходяться три ціннісні пари: 1) щасливе сімейне життя – любов; 2) свобода – здоров'я; 3) творчість – цікава робота. Отже, у них виокремлюються ціннісні кластери, що з одного боку, стосуються їх особистого життя, а з іншого – творчої професійної діяльності. Зважаючи на їх вік, це цілком закономірно, а отже, не створює їм суттєвих проблем. Усе це є наслідком узгодження в системі цілепокладання, де поставлені цілі не розходяться з їх досяжністю.

Дещо інший характер структури цінностей властивий респондентам з *суперечливим* типом смислотворення. На відміну від попереднього типу, у них виокремлюються п'ять ціннісних пар, які так чи інакше на наступних кроках кластерного аналізу об'єднуються у цілісні кластери: 1) пізнання – свобода; 2) наявність хороших друзів – творчість; 3) цікава робота – матеріально забезпечене життя; 4) активне життя – краса природи і

мистецтва; 5) здоров'я – щасливе сімейне життя. На наступному етапі кластеризації вони згрупувалися у два кластери. Один з них пов'язаний з творчим пізнанням, що неможливий без свободи власних дій та хороших друзів. Інший має матеріальне підґрунтя, яке респонденти цього смислотвірного типу пов'язують з цікавою роботою та впевненістю у собі. До цих двох типів на наступних етапах кластерного аналізу долучаються такі цінності, як «активне життя» та «щасливе сімейне життя».

Отже, суперечливість цього смислотвірного типу визначається наявністю різних центрів, що стосуються, з одного боку, творчої самореалізації, а з іншого – матеріальної забезпеченості, одним із засобів досягнення якої є професійна діяльність та кохана людина.

Суперечливо-реалізований тип смислотворення теж має чотири цінні центри: 1) краса природи і мистецтва – наявність хороших друзів; 2) здоров'я – щасливе сімейне життя; 3) пізнання – свобода; 4) любов – матеріально забезпечене життя. Зрештою, на наступних етапах кластеризації вони утворюють три кластери: один вказує на прагнення творчої активності, другий – бажання самореалізуватися, а третій – бути матеріально забезпеченими.

Отже, респонденти з суперечливо-реалізованим типом смислотворення прагнуть визначитися між особистісною самореалізацією і власним матеріальним благополуччям, що на певному кроці кластерного аналізу об'єднуються у єдиний кластер та творчою активністю, яка включається в єдину систему цінностей лише на завершальному етапі кластеризації.

У респондентів з *суперечливо-нереалізованим* типом смислотворення, суперечливість структури цінностей також різноманітна. Ціннісне ядро у них утворене трьома ціннісними парами: 1) активне життя – краса природи і мистецтва; 2) матеріально забезпечене життя – впевненість у собі; 3) любов – щасливе сімейне життя. Кожна із зазначених пар на певному етапі доповнюється іншими цінностями. Загалом можна констатувати, що у респондентів суперечливо-нереалізованого типу простежується чітке структурування нереалізованих цінностей. Останні об'єднані у кластери творчої спрямованості, особистісної самореалізації та частково сімейного благополуччя.

Отже, порівнюючи показники індексу життєвого задоволення та суперечливості системи цінностей майбутніх педагогів, стає очевидною їх взаємозалежність. Розбалансованість системи цінностей відображається на типові системи смислотворення. А ціннісна невизначеність, водночас, позначається на рівні задоволеності життям та психологічному благополуччі.

Проведений емпіричний аналіз життєвої задоволеності у майбутніх педагогів засвідчив, що відчуття екзистенційної сповненості у них пов'язане з інтересом до життя на рівні прямої кореляційної залежності. Проте, переживати життєве задоволення повною мірою їм заважає суперечливість системи цінностей. Якщо зміст ціннісних кластерів у респондентів з різними типами смислотвірних систем мало чим відрізняється, то кількість ціннісних пар, що складають їх ціннісне ядро, різна. Найбільша розбалансованість спостерігається у майбутніх педагогів з суперечливим типом смислотвірної системи, а найменша – з узгодженим. Розв'язати ці ціннісні дилеми можна через поглиблений, осмислений самоаналіз власних життєвих цілей, що дасть можливість наповнити власну особистість екзистенцією. Однак зробити це можна за умови адекватного рефлексування власних станів, яке забезпечить повноту їх смислового самоаналізу, що, зрештою, і визначає перспективу подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Лепешинский Н. Н. Адаптация опросника «Шкала психологического благополучия» К. Рифф / Н. Н. Лепешинский // Психологический журнал. — 2007. — № 3. — С. 24—37.
2. Осин Е. Н. Апробация русскоязычных версий двух шкал экспресс-оценки субъективного благополучия [Электронный ресурс] / Е. Н. Осин, Д. А. Леонтьев // Материалы III Всероссийского социологического конгресса. — М. : Институт социологии РАН, 2008. — Режим доступа : http://www.isras.ru/abstract_bank/1210190841.pdf.
3. Панина Н. В. Индекс жизненной удовлетворенности / Н. В. Панина / Психология развития конкурентоспособной личности ; под ред. Л. М. Митиной. — М. : Изд-во Московского психологического социального института, 2003. — С. 192—194.
4. Шевеленкова Т. Д. Психологическое благополучие личности / Т. Д. Шевеленкова, П. П. Фесенко // Психологическая диагностика. — 2005. — № 3. — С. 95—121.
5. Франкл В. Человек в поисках смысла. Сборник / В. Франкл ; [пер. с англ. и нем. / общ. ред. Л. Я. Гозмана и Д. А. Леонтьева]. — М. : Прогресс, 1990. — 368 с.

6. Bernice L. Neugarten. The Measurement of Life Satisfaction / Bernice L. Neugarten, Robert J. Havighurst, Sheldon S. Tobin // Journal of Gerontology. — 1961. — Vol. 16. Issue 2. — P. 134—143.
7. Bradburn N. The Structure of Psychological Well-Being / N. Bradburn. — Chicago : Aldine Pub. Co., 1969. — 320 p.
8. Denmark «happiest place on earth» [Electronic resource] // BBC News. Accessed 23 July 2011. — URL : <http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/5224306.stm>.
9. Diener E. The Satisfaction With Life Scale [Electronic resource] / E. Diener, A. Robert, R. Emmons, J. Larsen // Journal of Personality Assessment. — Vol. 49. Issue 1. 1985. — P. 71—75. — URL : http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15327752jpa4901_13.
10. Psychologist Produces The First-ever «World Map Of Happiness» [Electronic resource] // University of Leicester, ScienceDaily. 14 November, 2006. — URL : www.sciencedaily.com/releases/2006/11/061113093726.htm (accessed March 2, 2016).
11. Ryff C. D. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. / C. D. Ryff // Journal of Personality and Social Psychology. — 1989. — Vol. 57. — P. 1069—1081.
12. Sheldon S. Tobin. Life Satisfaction and Social Interaction in the Aging / Sheldon S. Tobin & Bernice L. Neugarten // Journal of Gerontology. — 1961. — Vol. 16. Issue 4. — P. 344—346.

ІГОР ГАЛЯН

Київ

THE STRUCTURE AND DETERMINANTS OF LIFE SATISFACTION OF FUTURE TEACHERS

The article analyzes the results of an empirical study of the structure and determinants of life satisfaction of future teachers. Life satisfaction is considered as a person's generalized conception of psychological comfort caused by several factors. It is claimed that the level of life satisfaction of future teachers is related to their existential fulfillment. However, contradictions in the system of values prevent them from experiencing life satisfaction to the full extent. The greatest imbalance of the values-related core is observed in the future teachers who have a controversial type of the sense-creating system, and the lowest – in those who have a coordinated type of the sense-creating system.

Key words: index of life satisfaction, psychological well-being, existential fulfillment, system of values, structure of values, cluster analysis, types of the sense-creating system.

ИГОРЬ ГАЛЯН

г. Киев

СТРУКТУРА И ДЕТЕРМИНАНТЫ ЖИЗНЕННОЙ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

В статье представлены результаты эмпирического изучения структуры и детерминант жизненной удовлетворенности будущих педагогов. Жизненная удовлетворенность рассматривается как обобщенное представление человека о психологическом комфорте, вызванном рядом факторов. Утверждается, что индекс жизненной удовлетворенности будущих педагогов связан с их экзистенциальной исполненностью. Установлена взаимосвязь индекса жизненного удовольствия и противоречивости системы ценностей будущих педагогов.

Ключевые слова: индекс жизненного удовольствия, психологическое благополучие, экзистенциальная исполненность, система ценностей, структура ценностей, кластерный анализ, типы систем смыслообразования.

Стаття надійшла до редколегії 05.04.2016